

ІНТЕЛЕКТ

Акулінін А. В., Мельник Д. О., студ.

Інтелект є однією із центральних категорій науки про індивідуальні відмінності. Вона зосереджується на дослідженні детермінант інтелектуальних відмінностей між людьми, джерел їх виникнення, визначенні рівня інтелекту, розробленні тестів тощо. Хоча тривалий час інтелект ототожнювали з мисленням і не розглядали як єдину когнітивну систему чи загальну здібність, у сучасних умовах тести інтелекту почали використовувати у шкільній, клінічній практиці, під час професійного добору.

Тривалий час вивченням і вимірюванням інтелектуальних можливостей людини переймалася тестологія. Було розроблено багато різноманітних тестів інтелекту. Однак методи дослідження тестології не дають змоги визначити природу інтелекту. А. Дженсен навіть стверджував, що для наукових цілей поняття "інтелект" не придатне і від нього слід відмовитися.

На різних етапах розвитку тестології домінували різні підходи до вивчення інтелекту і різні уявлення про нього. Індивідуальними відмінностями в розумових інтелектуальних здібностях першим зацікавився Гальтон. Він вважав, що інтелектуальні можливості закономірно зумовлені особливостями біологічної природи людини і не відрізняються від її фізичних і фізіологічних характеристик. Як показник загальних інтелектуальних здібностей він розглядав сенсорну розрізнявальну чутливість.

Перша дослідницька програма (Гальтон, 1884) була орієнтована на виявлення здібності до розрізнення розміру, кольору, висоти звуку, часу реакції на світло разом з визначенням ваги, зросту та інших фізичних особливостей. Кеттел розробив спеціальні процедури, згодом названі тестами, що дають змогу виміряти гостроту зору, слуху, чутливість до болю, час рухової реакції, надання переваги кольорам тощо. Отже, на початковому етапі інтелект ототожнювали з найпростішими психофізіологічними пізнавальними функціями, наголошуючи на вродженому (органічному) характері інтелектуальних відмінностей.

З 1905 р. на вивчення інтелектуальних здібностей почали впливати практичні потреби. Біне і Сімон створили серію з 30 тестів для вимірювання рівня розумового розвитку дитини.

Біне визнавав вплив середовища на особливості пізнавального розвитку. Тому інтелектуальні здібності він оцінював з урахуванням

не тільки сформованості пізнавальних функцій (у т. ч. і таких складніших пізнавальних процесів, як запам'ятовування, просторове розрізнення, уява тощо), а і рівня засвоєння соціального досвіду (обізнаності, знання значень слів, володіння деякими соціальними навичками, здатності до морального оцінювання та ін.). Завдяки цьому зміст поняття "інтелект" розширився з урахуванням його проявів і чинників становлення. Біне першим указав на можливість розумової ортопедії (серії навчальних процедур, використання яких допоможе підвищити якість інтелектуального функціонування). У контексті цього підходу інтелект визначали не стільки як здібність до пізнання, скільки як досягнутий рівень психічного розвитку, виявлений у показниках сформованості певних пізнавальних функцій і засвоєння знань і навичок.

Впровадженню ідеї про можливість вимірювання людського інтелекту посприяли лавиноподібне збільшення кількості різноманітних інтелектуальних тестів і активне впровадження статистичного апарату оброблення їх результатів.

Для визначення рівня інтелектуального розвитку конкретної людини у всій повноті Гілфорд вважав необхідним використовувати 120 тестів. Він категорично заперечував наявність загального фактора інтелекту, посилаючись, зокрема, на низькі кореляції між результатами виконання різних інтелектуальних тестів. Однак перевірка структурної моделі продемонструвала: при контролі надійності використаних ним тестів до 98% всіх тестових показників позитивно корелюють між собою на різних рівнях значущості; показники незалежних вимірювань об'єднуються в загальніші фактори, зокрема, для оцінювання можливостей семантичної пам'яті потрібно враховувати всі різновиди кінцевих продуктів, а для вимірювання ефективності семантичних процесів - усі типи операцій і продуктів.

Теорія в межах феноменологічного підходу розглядає особливості індивідуальної бази знань як основу інтелектуальної компетентності суб'єкта. На думку Р. Глезера, головна відмінність між людьми різного рівня інтелектуальних здібностей пов'язана з тим, що вони володіють неоднаково організованою системою знань - декларативних (про те, "що") і процедурних (про те, "як").

Поширеною експериментальною моделлю, у межах якої вивчають роль бази знань, є порівняльний аналіз проявів інтелектуальної активності експертів і новачків. Наприклад, експерти-

фізики (фахівці) спочатку будують фізичну репрезентацію проблеми і тільки потім починають її розв'язувати, а новачки (студенти) швидше і безпосередніше переходять до розв'язання. Репрезентації експертів-фізиків побудовані навколо фундаментальних принципів і знання (складних інтуїтивних уявлень, не завжди чітко вербалізованих), а новачків - навколо домінантних об'єктів, явно, очевидно представлених у відповідній фізичній ситуації. Крім того, знання експертів включають інформацію про можливість застосування того, що вони знають, планування своїх подальших дій.

На думку Г.-Ю. Айзенка, доказом існування інтелекту є доведення його нейрофізіологічної детермінації. Він стверджує про наявність кореляційних зв'язків між показниками IQ і характеристиками потенціалів кори головного мозку (мірою їх складності і синхронності), а також часом простих рухових реакцій і часом пізнання об'єктів в умовах їх короточасного зорового пред'явлення. Індивідуальні IQ - відмінності зумовлені особливостями функціонування центральної нервової системи, які відповідають за точність передавання інформації, закодованої як послідовність нервових імпульсів у корі головного мозку. Їх сповільнення, затримки, спотворення знижують успішність виконання тестових завдань.

IQ складається з певних частин, кожен з яких слід вимірювати окремо: швидкість розв'язання, наполегливість у його пошуку і помилки виконання. За Айзенком, для розуміння природи інтелекту особливо важливим компонентом є ментальна швидкість - психологічна база і джерело розвитку інтелекту. На його думку тільки за допомогою некогнітивних пояснень інтелект може набути статусу реальної психічної здатності.

Найтипівішим проявом ментальної швидкості є феномен часу впізнавання - найкоротший час експозиції стимулу (при тахістоскопічному пред'явленні слів, цифр, букв у діапазоні від 10 до 150 мс), за який випробовуваний встигає впізнати пред'явлений об'єкт, якщо при цьому він дає до 95% правильних відповідей. Є дані про високі кореляції між швидкістю впізнавання і рівнем невербального і вербального інтелекту за шкалою Векслера ($r = -0,92$ і $r = -0,41$ відповідно), а також з показником за тестом Равена ($r = -0,72$).

Стернберг установив, що час, витрачений на процес розв'язання тесту, розподілявся так: 54% - декодування, 12% - висновок, 10% - порівняння, 7% - перевірка й 17% - відповідь. Отже, декодування відіграє особливу роль в організації пошуку рішення. Він також

з'ясував, що особи, які мали вищі оцінки за тестами інтелекту, швидше діяли на останніх чотирьох фазах, але повільніше на фазі декодування.

Спроби сформувані цілісне уявлення про природу інтелекту на основі виявлення й опису його властивостей обтяжені багатьма суперечностями, оскільки багаторічні психометричні дослідження конвергентних інтелектуальних здібностей не дали вичерпних і авторитетних відповідей на багато пов'язаних із цим загальних питань.

Якщо погодитися з традиційним твердженням, що основою взаємозалежності інтелектуальних показників є загальний інтелект, суперечливо виглядатиме інтерпретація даних, згідно з якими саме у групах осіб з вищим рівнем розвитку інтелекту спостерігається зниження кількості зв'язків між різними інтелектуальними показниками, а також рівня їх значущості. Не логічним буде і висновок: чим вищий рівень інтелектуальних можливостей випробовуваних, тим меншою мірою виражається фактор загального інтелекту.

Останнім часом формується тенденція до розширеного тлумачення концепту "інтелект", зміст якого починає виходити за межі когнітивної сфери. Г. Гарднер визначає інтелект у термінах численних здібностей, кожна з яких важлива для досягнення адекватності і успішності в певній сфері життєдіяльності. Цінність кожного компонента інтелекту визначається конкретними суспільними нормативами, які заохочують або не заохочують розвиток таких інтелектуальних здібностей: лінгвістичні; логіко-математичні; просторові (орієнтація в просторі на основі психічних образів); музичні; тілесно-кінестетичні; інтер- або міжособистісні (розуміння інших); інтраособистісні (розуміння себе). Ці сім інтелектуальних компонентів відображають всі аспекти людського потенціалу, забезпечуючи адаптацію (приспособування) і розвиток. Р. Гарднер вважає, що розвиток перших двох здібностей властивий західному суспільству загалом, а ізольовані невеликі соціуми (наприклад, жителі маленьких островів) орієнтуються на розвиток міжособистісної компетентності.

Деякі психологи наполягають, що традиційні визначення інтелекту дуже вузькі і не охоплюють таких аспектів, як щастя, особистісний успіх або гармонія із суспільством. Їх враховано в базовій моделі емоційного інтелекту, зосередженій на п'яти типах здібностей: знання про емоції, управління емоціями, розпізнавання емоцій в інших, уміння мотивувати себе, оволодіння соціальними

відносинами. Повніша концепція емоційного інтелекту, на думку Д. Голмена, охоплює комплекс не пов'язаних з IQ ознак, проте істотних для успішності в професійних, міжособистісних та інших відносинах. Згідно з цією концепцією, емоційний інтелект (EQ - emotion quotient) обчислюють як суму показників семи здібностей: самоусвідомленості, самомотивованості, стійкості до фрустрації, контролю за імпульсами, регуляції настрою, емпатії, оптимізму. IQ є предиктором академічної успішності, рівень EQ впливає на вірогідність життєвого успіху.

Отже, інтелект пов'язаний з іншими індивідуальними параметрами: здатністю до абстрактного мислення, логічних узагальнень, умінням навчатися тощо, однак вчені останнім часом схиляються до думки, що інтелект - ширший концепт, ніж вважали досі.

Нами було проведено декілька тестів на визначення рівня інтелекту серед студентів(120 чол.) та школярів(65 чол.). За даними тестами було виявлено, що

1% опитуваних не звикли думати самостійно, вони дуже ліниві, не звикли до праці. Найчастіше такі люди не закінчують, або, навіть, не поступають до вищих навчальних закладів. За статистикою ці люди придатні для фізичної роботи, яка не потребує розумової діяльності (газонокосар, посудомив, громадські роботи).

3% опитуваних мають результат нижче середнього. Такі люди вміють думати самостійно, але дуже часто їм не хочеться цього робити. Вони дуже ліниві, їх часто треба змушувати будь-що робити, навіть те, що необхідно для них самих. Найчастіше ці люди працюють на заводах, фермах, плантаціях.

79% опитуваних мають середній результат. Таким людям найзручніше працювати в групах для максимальної робочої продуктивності. Найчастіше це офісні працівники, бригадири, технічні робітники, будівельники.

17% опитуваних мають результат вище середнього. Таким людям комфортно працювати та приймати рішення самостійно. Вони відповідальні, зосереджуються на важливих питаннях у конкретній ситуації, але, інколи, потребують чієїсь поради. Це найчастіше адміністратори, керівники, майстри.

Наук. кер. – Сахно П. І., *ст. викл.*

Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів,

співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19-20 квітня 2013 р. / Відп. за вип. В.В. Опанасюк. — Суми : СумДУ, 2013. — Ч.3. — С. 67-72.